

## تحولات حقوق بین الملل در زمینه مبارزه با ترور بیولوژیک

ناز آفرین ناظمی<sup>۱</sup>

<sup>۱</sup> استادیار گروه حقوق بین الملل، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز، شیراز، ایران.

نویسنده مسئول:

ناز آفرین ناظمی

شماره ۱۷ / پاییز ۱۳۹۸ / ص ۳۰-۱۸  
مجله علمی پژوهش در حقوق، فقه، فلسفه و الهیات (سال پنجم)

### چکیده

پیشرفت روزافزون تکنولوژی قطعاً می تواند موجب افزایش تواناییهای بشر در تمامی عرصه ها گردد اما همین تکنولوژیها باعث ایجاد خطرات امنیتی نیز می گردند زیرا می توانند برای اهداف ناشایستی مورد استفاده قرار گیرند. تحولاتی که در زمینه دانش بیولوژیکی در صده اخیر حاصل شده است یکی از همین موارد است. این تکنولوژی توانایی کشورها را در زمینه مبارزه با بیماریها افزایش داده است با این حال استفاده ناروا از این دانش سبب شده که ترور بیولوژیک جامعه جهانی را تهدید کند. دانش بیولوژیک جوهره ای دو گانه دارد که هم می تواند برای منافع عمومی بکار گرفته شود و هم برای ترور بیولوژیک و این امر مبارزه با آن را دشوارتر می نماید. به همین دلیل جامعه جهانی تلاشهایی در جهت کنترل نحوه استفاده از این دانش انجام داده است که مهمترین آنها پروتکل ژنو ۱۹۲۵ و کنوانسیون ۱۹۷۲ ممنوعیت توسعه، تولید و انباشت سلاحهای باکتریایی و سمی و نابودی آنها و قطعنامه ۱۵۴۰ شورای امنیت سازمان ملل هستند. هدف مقاله حاضر بررسی کفایت اسناد حقوقی بین المللی موجود در رابطه با بیوتروریسم است. در رابطه با هر سند مزایا و معایب آن سنجیده می شود و کارایی آنها در دوران معاصر به چالش کشیده خواهد شد.

**کلمات کلیدی:** تروریسم- ترور بیولوژیک- بیوتروریسم

## ۱-مقدمه

تروریسم برای جهانیان واژه ای آشنا ست. این واژه برای اولین بار در سال ۱۷۸۹ در جریان انقلاب فرانسه برای توصیف رفتار انقلابیون استفاده شد (Berg, 2004, p457). این امر سالهای طولانی است که در زمان صلح و جنگ در کشورهای مختلف توسط گروههای مختلف، با انگیزه های متفاوت و با روشهای متنوعی انجام می گیرد. ترور بیولوژیک نیز یکی از اشکال ترور است. بیوتروریسم یا ترور بیولوژیک به معنای استفاده از عوامل بیولوژیکی جهت انجام ترور یا ایجاد وحشت در میان مردم است. مزیتی که ترور بیولوژیک نسبت به ترور شیمیایی برای استفاده کنندگان از آنها دارد این است که ترور شیمیایی سریعاً کشف شده و امکان مقابله با آن توسط دولتها و اعمال تمهیدات پزشکی وجود دارد درحالی که عوامل بیولوژیکی به سختی قابل رد یابی هستند و اثر آنها با تأخیر ظاهر می شود زیرا غالباً فاصله زمان زیادی میان ابتلا و شروع بیماری وجود دارد. علاوه بر این بسیاری از عوامل بیولوژیکی به خودی خود دوباره تولید می شوند یا از فردی به فرد دیگر انتقال می یابند.

اولین مورد شناسایی شده در رابطه با سلاحهای بیولوژیک مربوط به سال ۱۳۴۶ است که طی آن مغولها در محاصره شهر کافا<sup>۱</sup> اجساد افراد مبتلا به طاعون را با منجنیق به داخل دیوارهای شهر می انداختند. در ۱۴۹۵ اسپانیاییها در ناپل شراب را با خون جزامیان آلوده کرده و به فرانسویان می دادند. در طی جنگ میان هندوستان و فرانسه در ۱۷۶۷ در آمریکای شمالی، یک افسر انگلیسی پتوهای آغشته به ویروس آبله را میان آمریکاییهای بومی مدافع فرانسه پخش کرد. در طول جنگ جهانی اول به نظر می رسید که آلمانها از باسیلوس آنتراسیس و بورکولدریا مالئی به صورت مخفیانه در آلوده کردن حیوانات و علوفه متعلق به کشورهای بی طرف که با متفقین روابط اقتصادی داشتند، استفاده می کردند. (خسروی، ۱۳۸۸، ص ۳۱) اما رشد سریع تحقیقات در زمینه سلاحهای بیولوژیک در طی جنگ جهانی دوم و پس از آن رخ داد. ژاپن<sup>۲</sup> در طول سالهای ۱۹۳۲-۱۹۴۵ تحقیقات خود را روی سیاه زخم انجام دادند و بریتانیای کبیر و آمریکا نیز تحقیقات مستقلی را در همان سالها روی سلاحهای بیولوژیک آغاز کردند. آمریکا برنامه سلاحهای بیولوژیک را در سالهای ۱۹۴۱-۱۹۴۳ انجام داد و بیماریهای مورد توجه در این برنامه طاعون، وبا و تب کبوی<sup>۳</sup> بودند. این فعالیتها در دوران جنگ سرد و تا سال ۱۹۶۹ به سرعت ادامه یافت، زمانی که آمریکا پایان فعالیتها ی خود را در زمینه سلاحهای بیولوژیک اعلام کرد.

با وجود اینکه بسیاری کشورها کنوانسیون سلاحهای بیولوژیک و سمی را در سال ۱۹۷۲ تصویب کردند، این امر سبب توقف ترور بیولوژیک نشد و اپیدمی سیاه زخم در شوروی رخ داد که حدود ۱۳ سال بعد مشخص شد این بیماری از نزدیکی آزمایشگاه میکروبیولوژی ارتش شوروی آغاز شده است. در جنگ ایران و عراق در سالهای ۱۹۸۰ تا ۱۹۸۸ صدام حسین، رهبر وقت عراق، بارها از سلاحهای شیمیایی و بیولوژیکی چون گازهای خردل و سارین و وی ایکس (عامل اعصاب)، علیه نیروهای نظامی ایران و شورشیان عراقی استفاده کرد. یکی از دیگر مواردی که بعد از ممنوعیت سلاحهای بیولوژیک اتفاق افتاد در ۱۹۸۴ در آمریکا بود که طی آن طرفداران فرقه راجنیش<sup>۴</sup> در دالاس با استفاده از ویروس سالمونلا تایفی موریوم<sup>۵</sup> غذای رستورانها را آلوده کردند و منجر به مسمومیت تعدادی از مردم عادی شدند. در ۱۹۹۵ طرفداران فرقه آم شینریکیو<sup>۶</sup> در توکیو دست به یک حمله تروریستی بیولوژیکی با استفاده از گاز سارین<sup>۶</sup> زدند. بعد از حادثه ۱۱ سپتامبر در آمریکا نامه هایی حاوی ویروس سیاه زخم از طریق پست برای افرادی فرستاده شد که منجر به آلوده شدن تعداد زیادی گردید (Ambroziak, 2016, p1-3).

اگرچه در گذشته از عوامل ترور بیولوژیک برای از بین بردن دشمنان به شکل گسترده استفاده شده است، اما امروزه این امر کمتر اتفاق می افتد زیرا مقامات نظامی دریافته اند که نمی توان دامنه گسترش آن را محاسبه کرد. علاوه بر این ترس از انتقام جویی دشمنان به شکلی مشابه، آنان را از انجام این کار باز می دارد. با این حال هنوز امکان استفاده از این عوامل توسط دولتهای بی ملاحظه و تروریستها وجود دارد. به دلیل وحشت جامعه جهانی از بکارگیری سلاحهای بیولوژیک، تلاشهایی در سطح بین المللی به منظور مبارزه با این امر صورت گرفت. اسناد بین المللی شامل پروتکل ژنو ۱۹۲۵ کنوانسیون لاهه و کنوانسیون ۱۹۷۲ ممنوعیت توسعه، تولید و انباشت سلاحهای باکتریایی و سمی و نابودی آنها و همچنین قطعنامه ۱۵۴۰ شورای امنیت بر محدود کردن دولتها و بازیگران غیر دولتی در رابطه با توسعه، تملک و استفاده از

<sup>۱</sup> شهری که در اوکراین امروزی واقع است و هم اکنون فدوزیا Feodosiya خوانده می شود

<sup>۲</sup> Q-fever

<sup>۳</sup> Rajneeshee

<sup>۴</sup> Salmonella Typhimurium

<sup>۵</sup> Aum Shinrikyo

<sup>۶</sup> Sarin

سلاحهای بیولوژیک تمرکز کردند. در ادامه ضمن بررسی اسناد بین المللی موجود در رابطه با ترور بیولوژیک، نقایص موجود در آنها را مورد بررسی قرار می دهیم.

## ۲- ترور بیولوژیک چیست و چرا تروریستها تمایل به استفاده از این روش دارند؟

ترور بیولوژیک به معنای انتشار عمدی ویروسها، باکتریها یا میکروبها به منظور ایجاد بیماری یا مرگ در افراد، حیوانات یا نباتات است. این عوامل عموماً در طبیعت یافت می شوند اما می توان آنها را به منظور بالا بردن توانایی در بروز بیماری، مقاوم سازی در برابر داروهای موجود یا بالا بردن امکان انتشار در محیط تغییر داد. (Department Of Health and human Services, 2006, P1) تروریستها از این روش به دلیل اینکه به سختی قابل تعقیب است استفاده می کنند. ترور بیولوژیک دربرگیرنده استفاده از عوامل بیولوژیکی توسط مجرمین شامل تروریستها، افراد یا گروهها با انگیزه های سیاسی، اقتصادی، مذهبی یا ایدئولوژیکی می شود. میزان کمی از این عوامل کافی است تا اثرات عظیم و وحشتناکی را به جای بگذارد.

عوامل بیماریزای بسیاری به منظور ترور بیولوژیک استفاده می شود از آن جمله آبله<sup>۱</sup>، آنسفالیت اسی و نزولا<sup>۲</sup>، تب زرد<sup>۳</sup>، ویروس ابولا<sup>۴</sup> و ماربورگ<sup>۵</sup>، باسیلوس آنتراکس (باکتری عامل سیاه زخم)<sup>۶</sup>، یرسینیا پرتیس (عامل طاعون)<sup>۷</sup>، فرانسیسلاتولارنسیس (عامل بیماری تولا رمی)<sup>۸</sup> و ..... هستند. این عوامل می توانند در هوا پراکنده شوند یا در آب و غذای قربانیان وارد شوند. انجام این امر می تواند توسط هواپیما، کشتی یا وسیله نقلیه باشد و یا حتی از طریق ارسال نامه صورت بگیرد. بیوتروریسم با استفاده از عوامل مسری می توانند به دو شکل باشند: برخی خودتکرارکننده<sup>۹</sup> هستند به این معنا که به محض اشاعه، به خودی خود تولید می شوند و در محیط پراکنده می گردند و گروه دوم با تماس فردی منتقل می شوند و قربانی را تبدیل به حامل بیماری می کنند. (Richards, 2002, p8) همین خواص موجب می شود که کنترل ترور بیولوژیک نسبت به ترورهای شیمیایی مشکل تر شود. علاوه بر این باعث می شود که خویشاوندان نزدیک فرد تهدیدی برای بیماری وی شوند و همین امر موجب می شود که آزادی فردی افراد در جهت پیشگیری از بیماری محدود گردد و گاهی راهی جز ایزوله کردن فرد بیمار تا زمان مرگ نخواهد بود که صدمات روحی زیادی برای خویشاوندان وی خواهد داشت.

از عوامل مهمی که موجب تمایل تروریستها به استفاده از این روش می شود می توان به موارد زیر اشاره کرد:

الف- برای تولید و بکارگیری سلاحهای بیولوژیک داشتن علوم و مهارتهای نسبی میکروب شناسی کافی است و حتی برای کشورها، افراد و گروههایی هم که از نظر علم میکروب شناسی پیشرفته نیستند ساخت این نوع سلاحها عملی است.

ب- تنها عامل بازدارنده برای استفاده از این سلاحها جلوگیری از دسترسی به عوامل بیولوژیک است که کار آسانی نیست و در واقع هر فرد، گروه یا کشوری با اندکی تلاش امکان دستیابی به این عوامل را دارد.

ج- تولید سلاحهای بیولوژیک بسیار ارزان است و وسائل پخش کننده آن نیز به راحتی قابل تهیه است. بعلاوه تولید این سلاحها به راحتی در خفا و تحت پوشش تحقیقات آزمایشگاهی، بیولوژیکی، میکروب شناسی و غیره انجام می شود.

د- فعالیتهای بیوتروریستی در محیط شهرها بدون اینکه جابجایی زیادی برای عوامل بکار رونده لازم باشد، قابل انجام است و به سادگی می توان از کشتهای تازه عوامل میکروبی در عملیات خرابکارانه استفاده نمود.

ه- تروریستها نیاز به دانستن مختصات دقیق محل یا نقطه هدف ندارند و از این جهت به هیچ وجه تحت فشار نیستند. (شاه حسینی، ۱۳۸۰، ۲۰۴)

و- تشخیص و شناسایی این عوامل به آسانی مقدور نیست و تنها با تجهیزات و امکانات پیشرفته، امکان شناسایی آنها وجود دارد که این امر مدتی طول می کشد و در طی این مدت احتمالاً عامل اثر خود را که همان بیماری است به وجود خواهد آورد.

<sup>1</sup> Smallpox

<sup>2</sup> Venezuelan equine encephalitis

<sup>3</sup> Yellow fever

<sup>4</sup> Ebola

<sup>5</sup> Marburg

<sup>6</sup> B. anthracis

<sup>7</sup> Yersinia pestis

<sup>8</sup> Francisella tularensis.

<sup>9</sup> Self-replicating

ز- برای انجام یک حمله بیولوژیک مقادیر زیادی از عامل نیاز نیست و از آنجایی که این عوامل خود تکثیر می شوند، مقدار اندکی برای رسیدن به اهداف از پیش تعیین شده کفایت می کند.

ح- پخش عوامل بیولوژیک توسط نیروهای نفوذی به سادگی امکان پذیر است.

ت- دفاع در برابر عوامل بیولوژیک بسیار مشکل است و این مشکل در کشورهایی که از نظر سازماندهی و سرویسهای بهداشتی - درمانی ضعیف هستند، بسیار حادثتر است.

ی- اثر این عوامل آبی و فوری نیست و هدفهای مورد اصابت تا مدتها بعد از حمله مشخص نخواهند شد.

ک- استفاده از عوامل بیولوژیکی در مناطق دشمن به آسانی مقدور است اما اثبات این امر که از سلاح بیولوژیک استفاده شده است مشکل است. این امتیاز موجب می شود که از این سلاحها در زمان صلح در عملیات تروریستی استفاده شود. (همان، ص ۲۰۵)

اگرچه استفاده از سلاحهای بیولوژیکی کمتر از سایر سلاحها است، با این حال با توجه به پیشرفت سریع علم، جامعه جهانی درصدد مقابله با استفاده از اینگونه سلاحها بر آمده است.

### ۳-تلاشهای بین المللی در راستای مقابله با بیوتروریسم

مبارزه با بیوتروریسم نیازمند همکاری نزدیک بین المللی به منظور پیشگیری از طراحی و عملی کردن تهدیدها و همچنین بالا بردن آگاهی عمومی است. در کنار تمایل ناشایست برخی از دولتها به سلاحهای بیولوژیکی و استفاده از آنها، موضوع مهمتر و جدیدتر توانایی بازیگران غیر دولتی برای توسعه و استفاده از سلاحهای بیولوژیکی با کمک و بدون کمک دولتها است. بنابراین رژیم حقوقی بین المللی سالها تمرکز خود را بر محدود کردن توسعه، تملک و استفاده از سلاحهای بیولوژیک گذاشت. البته نباید از نظر دور داشت که رژیم حاکم بر مبارزه با تروریسم تنها بر یک سند اتکا ندارد بلکه مجموعه ای از اسناد بین المللی و سیاستهای داخلی کشورها این سیستم را شکل می دهد. بررسی این اسناد و امکان تاثیر گذاری آنها در حقوق و سیاستهای داخلی کشورها می تواند کارایی و نقایص آنها را در جهان معاصر نشان دهد. اسناد بین المللی مرتبط با ترور بیولوژیک عبارتند از :

#### ۳-۱. کنوانسیونهای لاهه ۱۸۹۹ و ۱۹۰۷ و پروتکل الحاقی ۱۹۲۵ ژنو<sup>۱</sup>

کنفرانسهای سال ۱۸۹۹ و ۱۹۰۷ در لاهه دو سند را ارائه داد که به کنوانسیونهای لاهه معروف هستند و هر دو دربرگیرنده اصولی در رابطه با اعمال کشورها در خلال جنگ هستند. طبق اعلامیه ای که بخشی از کنوانسیون ۱۸۹۹ لاهه است کشورهای عضو کنوانسیون توافق کردند که از استفاده از موشکهایی که هدف آنها انتشار گازهای خفه کننده یا آسیب رسان است، خودداری کنند.<sup>۲</sup> اگرچه این ممنوعیت برای سلاحهای شیمیایی بود اما بسیار نزدیک به شرایطی بود که بر سلاحهای بیولوژیکی حاکم است. در اعلامیه ملحق به کنوانسیون ۱۸۹۹ لاهه، کشورها توافق کردند که از پرتاب اشیایی که موجب انتشار گازهای خفه کننده و زیان آور می شوند خودداری کنند.<sup>۳</sup> اگرچه این منع در آن زمان برای سلاحهای شیمیایی در نظر گرفته شده بود اما این امکان را داشت که به سلاحهای بیولوژیک نیز تعمیم داده شود. با این حال این اعلامیه صرفاً برای کشورهای عضو و تنها برای زمان جنگ میان اعضا معتبر بود و حتی زمانی که یکی از شرکت کنندگان در جنگ عضو آن نبود، کارایی نداشت.

کنوانسیون ۱۹۰۷ نیز به نظر می رسد که به سلاحهای بیولوژیکی اشاره داشته زیرا اشاره می کند که علاوه بر ممنوعیتهای اعمال شده توسط کنوانسیونهای خاص، استفاده از سم یا سلاحهای سمی نیز ممنوع است.<sup>۴</sup> کنوانسیون ۱۹۰۷ نیز اعضا را از استفاده سلاحهای سمی منع می کرد. این اشاره مبهم به "سلاحهای سمی" درک خطر استفاده از سلاحهای بیولوژیک را نشان می دهد و این کنوانسیون را قابل تعمیم به اینگونه سلاحها می نماید. با وجود اینکه محققان فرانسوی و آلمانی فعالانه در پی تولید سلاحهای بیولوژیک بودند، تا دهه ۱۹۲۰ خبر موثقی در مورد استفاده از سلاحهای بیولوژیک توسط نظامیان وجود ندارد. (Barry, 2018, p2) با این حال استانداردهای در نظر گرفته شده در این

<sup>1</sup> The Hague Conventions

<sup>2</sup> The 1925 Geneva Protocol to for the Prohibition of the Use in War of Asphyxiating, Poisonous or other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare

<sup>3</sup> Declaration on the Use of Projectiles the Object of Which is the Diffusion of Asphyxiating or Deleterious Gases, July 29, 1899, 32 Stat. 1803, 187 Consol. T.S. 453

<sup>4</sup> Declaration on the Use of Projectiles the Object of Which is the Diffusion of Asphyxiating or Deleterious Gases, Jul. 29, 1899.

<sup>5</sup> Convention Respecting the Laws and Customs of War on Land, Oct. 18, 1907, 36 Stat. 2277, 205 Consol. T.S. 277, Annex art. 23.

اسناد در طول جنگ جهانی اول زیر پا گذارده شد زیرا قدرتهای بزرگ به منظور مطیع کردن دشمنان از گاز خردل و سلاحهای بیولوژیکی دیگر استفاده کردند. پس از صدمات مخوف جنگ جهانی اول، کشورها به دنبال راهی برای محدود کردن فعالیتهای دولتها در خلال جنگهای بعدی شدند. اگرچه این کنوانسیونها هنوز به لحاظ حقوق بین الملل اجرایی هستند اما مربوط به دانش موجود در اوایل قرن ۲۰ هستند، زمانی که ترور بیولوژیک به عنوان یک تهدید ممکن تلقی نمی شد زیرا به عنوان یک سلاح نظامی محتمل نبود. (Barry, 2018, p2)

در واقع اولین توافق در عصر جدید که سلاحهای بیولوژیکی را به شکلی واضح مورد توجه قرار داد پروتکل ۱۹۲۵ ژنو ملحق به کنوانسیون لاهه در رابطه با منع استعمال گازهای و سمی و گازهای مشابه و وسایل باکتریولوژیک در جنگ بود. پروتکل ژنو به علت تجربیات به دست آمده از جنگ جهانی اول نگاهی دقیق تر به روشهای استفاده شده در جنگها داشت. اطراف پذیرنده پروتکل توافق کردند که ممنوعیت استفاده از سلاحهای شیمیایی در زمان جنگ را به سلاحهای بیولوژیک تعمیم دهند. پروتکل ۱۹۲۵ ژنو اولین توافق بین المللی بود که به سلاحهای بیولوژیکی و استفاده از گاز خردل و سایر سلاحهای خفه کننده در جنگ جهانی اول اشاره کرد. (Kalupa, 2017, p15) اطراف پروتکل موافقت کردند که ممنوعیت استفاده از سلاحهای شیمیایی را به استفاده از روشهای باکتریایی نیز تعمیم دهند و آن را بر اساس آن اعلامیه میان خود ممنوع کنند.

اگرچه این پروتکل حاوی نوآوری در زمینه مبارزه با سلاحهای بیولوژیک بود اما اشکالاتی اساسی بر آن مترتب بود:

الف - این پروتکل تنها ناظر بر استفاده از سلاحهای بیولوژیک بود و در رابطه با ایجاد، توسعه یا تملک آنها قاعده ای نداشت.

ب - این سند ضمیمه کنوانسیون لاهه در رابطه با حقوق جنگ بود بنابراین صرفاً در زمان جنگ بین المللی قابل اعمال بود و شامل جنگهای داخلی و زمان صلح نمی شد. بنابراین نه تنها دولتها در زمان صلح، بلکه افراد و بازیگران غیر دولتی نیز مستثنی می شدند.

ج - این سند تنها ناظر بر سلاحهای باکتریایی بود و ویروسها و ترکیبهای بیولوژیکی را شامل نمی شد و در حقیقت تنها محدود به استفاده از روشهای باکتریایی بود که در واقع روشهای بیولوژیکی دیگر مثل ویروسها را مستثنا می کرد. (Merriam, 2014, p9)

د - در این سند هیچ گونه روش بازبینی در نظر گرفته نشده است و بسیاری کشورها حق پاسخگویی متقابل را در صورتی که سلاحهای بیولوژیک علیه آنها استفاده شود، برای خود حفظ کردند.

همین اشکالات نیاز به یک سند عمیق تر و کارا تر را نشان داد. با این حال این سند به عنوان اولین تلاش برای مبارزه با ترور بیولوژیک دارای اهمیت زیادی است و امروزه به عنوان حقوق بین الملل عرفی تلقی می شود و برای کشورهایی که عضو آن نیستند نیز الزام آور است.

### ۲-۳. کنوانسیون سلاحهای بیولوژیکی ۱۹۷۲

تقریباً تا ۵۰ سال پس از پروتکل ژنو هیچ توافق بین المللی در زمینه سلاحهای بیولوژیک صورت نگرفت. در طول این مدت جنگهای بسیاری از جمله جنگ جهانی دوم در گرفت و سلاحهای بیولوژیک چندین بار استفاده شد. با توجه به اینکه پروتکل صرفاً استفاده را ممنوع کرده بود، کشورها به توسعه و تولید سلاحهای بیولوژیکی پرداختند. کشورهایی مانند ژاپن، آلمان، فرانسه، ایتالیا، کانادا، انگلستان، روسیه و ایالات متحده آمریکا برنامه های تحقیقاتی مرتبط با سلاحهای بیولوژیکی خود را بین دو جنگ جهانی ادامه دادند. البته ایالات متحده در خلال جنگ نیز برنامه های خود را متوقف نکرد. در واقع صرف ممنوعیت استفاده توسط پروتکل موجب مسابقه تسلیحاتی بیولوژیک شد.

در سال ۱۹۵۶ ایالات متحده سیاست آمادگی برای استفاده از سلاحهای شیمیایی و بیولوژیکی را در جنگهای همگانی اتخاذ کرد و شروع به آزمایش ویزگیهای کشندگی، قابلیت زنده ماندن و میزان انتشار عوامل بیولوژیکی نمود. در سال ۱۹۶۹ نیکسون رئیس جمهور وقت ایالات متحده در اقدامی غیر منتظره، تملک و استفاده ایالات متحده از سلاحها و عوامل بیولوژیکی کشنده را منع کرده و بیان کرد که در آینده تمامی فعالیتهای تحقیقاتی بیولوژیکی باید محدود به اقدامات پیشگیرانه مانند ایمن سازی باشد.<sup>۲</sup> در پی این اقدام زمینه ایجاد کنوانسیون جدیدی توسط انگلیس و آمریکا و روسیه فراهم شد که استفاده از سلاحهای بیولوژیک را منع می کرد. کنوانسیون سلاحهای بیولوژیک در ۱۰ آوریل ۱۹۷۲ برای امضاء مفتوح شد و با استقبال زیادی مواجه شد. این کنوانسیون توسعه، تولید، انباشت و تملک عوامل یا سموم بیولوژیک از هر نوع و هر مقدار را که توجیه پیشگیرانه و حمایتی و سایر اهداف صلح جوینانه را نداشت، ممنوع می کرد. این کنوانسیون همچنین تبدیل

<sup>1</sup> The Biological Weapons Convention (BWC)

<sup>2</sup> President Richard M. Nixon, Statement on Chemical and Biological Defense Policies and Programs, 1969 PUB. PAPERS 461 (Nov. 25, 1969).

سموم و عوامل بیولوژیکی به سلاح و توسعه ابزار انتشار آن را ممنوع می کرد. کنوانسیون سلاحهای بیولوژیک در سال ۱۹۷۲ در لندن، مسکو و ایالات متحده امضا شد و در سال ۱۹۷۵ به اجرا در آمد و تاکنون ۱۸۰ کشور آن را تصویب کرده اند.<sup>۱</sup>

کنوانسیون منع توسعه، تولید و انباشت سلاحهای بیولوژیک و سمی و انهدام آنها<sup>۲</sup> معروف به کنوانسیون سلاحهای بیولوژیک تلاش کرد تا نقایص موجود در پروتکل ۱۹۲۵ را بر طرف کند. ماده ۱ این کنوانسیون ابراز می دارد که کشورهای عضو نباید هرگز و در هیچ شرایطی دست به توسعه، تولید، انباشت یا تحصیل و نگهداری موارد زیر بزنند: (۱) عوامل میکروبی یا سایر عوامل بیولوژیکی یا سمی با هر منشأ یا روش تولید یا هر نوع به میزانی که توجیهی برای اهداف پیشگیرانه، حمایتی و یا صلح آمیز ندارد و (۲) سلاحها، تجهیزات یا ابزارهای انتقال برای استفاده از این عوامل یا سموم به منظور اهداف خصمانه یا درگیریهایی نظامی.<sup>۳</sup>

با توجه به عبارت "در هیچ شرایطی" مشکل اول موجود در پروتکل ۱۹۲۵ حل شد و این کنوانسیون تنها مربوط به زمان جنگ نبود. از طرف دیگر با توجه به اینکه به غیر از استفاده، نگهداری و انباشت و انتقال و تولید عوامل بیولوژیکی نیز جز در موارد صلح جویانه ممنوع شد، مشکل دوم موجود در پروتکل نیز برطرف گردید.

اما اشکال این تعریف در این بود که میزان دقیق تولید، توسعه تملک و تحصیل عوامل بیولوژیک را منوط به داشتن توجیه برای استفاده های صلح آمیز کرده بود و تحقیقات بیولوژیک دفاعی شامل تسهیلات حمایتی و واکسن را مجاز می شمرد. این امر برای این بود که کنوانسیون بتواند خود را با نیازهای زمانه در آینده هماهنگ کند اما در واقع این امر موجب ابهام کنوانسیون شد. کسی نمی توانست میزان مجاز این عوامل را مشخص کند و این امر با توجه به اینکه گاهی مقادیر بسیار کمی از این عوامل می تواند در یک بیمارستان یا مرکز پزشکی برای ترور بیولوژیک افراد آماده شود، می توانست مشکل ساز شود.

می توان گفت که این کنوانسیون در اصل دو هدف را دنبال می کند، اول جلوگیری و ممانعت از استفاده از عوامل میکروبی و توکسین های آنها به منظور مقاصد غیر انسانی و جنگ طلبانه و به طور کلی بیوتروریسم و دوم تسهیل و تقویت کاربرد این گونه عوامل و دانش فنی و تکنولوژی مربوطه در راستای خدمت به جامعه انسانی و اهداف صلح طلبانه که هدف اول در اجرای ماده ۱ و بعضی مواد دیگر که به تبع آن آمده اند متجلی شده و هدف دوم که دربرگیرنده بیشترین استفاده از عوامل بیولوژیک می باشد در اجرای ماده ۱۰ تأمین شده است. (مرادی، ۱۳۹۵، ۱۰۷)

اگرچه این سند اولین سند بین المللی بود که مستقیماً به سلاحهای بیولوژیکی اشاره داشت، چند نکته درباره آن قابل تأمل است: الف- بر اساس آنچه در کنوانسیون آمده است، تشخیص اینکه دقیقاً چه چیزی ممنوع شده است مشکل می نماید زیرا همانگونه که اشاره شد توسعه، تولید، انباشت یا تملک سلاحهای شیمیایی تنها به میزانی محدود شده بود که توجیهی برای اهداف پیشگیرانه و ایمن سازی یا سایر اهداف صلح جویانه ندارد و معیاری برای تعیین این مقدار وجود ندارد. این ابهام در مقدار به علاوه عدم ارائه لیستی از عوامل ممنوع، راه را برای سوء استفاده باز می گذارد. (Merriam, 2014,p9)

علاوه بر این، ماده ۱ کنوانسیون<sup>۴</sup> دولتها را از توسعه، تولید، انباشت، و تملک عوامل یا سموم بیولوژیک در هر شرایطی برای اهداف خصمانه و در زمان جنگ باز می دارد. مشکلی که در این رابطه وجود دارد این است که برخی از عوامل بیولوژیکی که برای مقاصد صلح آمیز استفاده می شوند، می توانند مانند یک شمشیر دو لبه عمل کنند بدین معنا که هم کاربرد صلح جویانه دارند و هم قابلیت تبدیل به سلاح را دارا هستند و تشخیص اینکه به کدام منظور تولید می شوند تقریباً غیر ممکن است. از طرفی تعیین مقدار لازم برای اهداف صلح جویانه نیز مشکل است به طور مثال بسیار مشکل است که بتوان مشخص کرد که چه مقدار عامل سیاه زخم برای تست واکسن آن نیاز است. این ابهام بر مشکلات کنوانسیون می افزاید. دقیقاً به همین دلیل است که کنوانسیون به طور کامل استفاده از عوامل بیولوژیک را ممنوع نکرده و آن را منوط به داشتن توجیه پیشگیرانه نموده است.

<sup>۱</sup> <http://disarmament.un.org/treaties/t/bwc>

<sup>۲</sup> The Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on their Destruction (1972)

<sup>۳</sup> The Biological Weapons Convention, art. 1, Apr. 10, 1972, 1015 U.N.T.S. 163; 11 ILM 309 (1972).

<sup>۴</sup> "never in any circumstances" to parties to the convention agreed never in any circumstances develop, produce, stockpile or otherwise acquire or retain: (1) Microbial or other biological agents, or toxins whatever their origin or method of production, of types and in quantities that have no justification for prophylactic, protective or other peaceful purposes; (2) Weapons, equipment or means of delivery designed to use such agents or toxins for hostile purposes or in armed conflict.

ب- بر خلاف پروتکل ژنو، این کنوانسیون برای غیر اعضا الزام آور نیست. بعلاوه در این سند توجهی به کسانی به جز دولتها نشده است و تنها از کشورها می خواهد که اقدامات لازم را جهت پیشگیری از چنین فعالیتهایی در قلمرو خود انجام دهند.<sup>۱</sup> تنها تعداد کمی از اعضا قوانین ملی در این باره وضع کرده اند. با توجه به اینکه در ماده ۱ علی رغم منع توسعه، تولید، انباشت، و تملک سلاحهای بیولوژیک اشاره ای به "استفاده" از آنها نشده، برخی بر این باورند که کنوانسیون استفاده از این سلاحها توسط فعالان غیر دولتی، نقض حقوق بین الملل نخواهد بود و دولتها تکلیفی برای وضع قوانین در این رابطه ندارند.

ج- کنوانسیون در ماده ۱۰ زمینه همکاریهای بین المللی در رابطه با توسعه بیولوژیکی غیر از موارد تسلیحاتی فراهم می کند.<sup>۲</sup> وجود ابهام در انواع و مقدار و اهداف صلح جویانه عوامل بیولوژیک در اینجا نیز ایجاد مشکل می کند که مهمترین آن در همکاری برای توسعه اقدامات متقابل دفاعی و عکس العمل مناسب برای سلامت عمومی در قبال سلاح بیولوژیک است که منجر به انجام تحقیقات گسترده در رابطه با سلاحهای بیولوژیک شده است. بند ۲ ماده ۱۰ ابراز می دارد که کنوانسیون باید به گونه ای اعمال شود که به توسعه اقتصادی و تکنولوژیکی کشورهای عضو صدمه نزند. در اولین کنفرانس بازنگری کنوانسیون، از کشورهای توسعه یافته خواسته شد که در زمینه استفاده صلح آمیز از سموم و عوامل بیولوژیک از طریق انتقال اطلاعات، آموزش پرسنل و انتقال مواد اولیه و تسهیلات با کشورهای در حال توسعه همکاری کنند.<sup>۳</sup> این امر مجوز همکاریهایی را صادر کرد که موقعیت را برای توسعه سلاحهای بیولوژیک توسط تروریستها فراهم می کرد.

د- مساله دیگر در رابطه با بازبینی و اجرای مواد کنوانسیون توسط اعضا است که در خود کنوانسیون هیچ قاعده ای در این مورد وجود ندارد و تنها راهکار ارائه شده عملکرد مشورتی و همکاری است که در ماده ۵ به آن اشاره شده و از اعضا می خواهد که برای حل مشکلات در رابطه با اجرای کنوانسیون از طریق مشاوره و همکاری با کمک مکانیزمهای سازمان ملل اقدام کنند.<sup>۴</sup> ماده ۶ نیز بیان می کند که در صورت نقض کنوانسیون هر یک از اعضا می توانند نزد شورای امنیت سازمان ملل شکایت کنند و با ارائه شواهد و مدارک لازم درخواست رسیدگی کنند و در این رابطه تمامی اعضا باید برای انجام هرگونه تحقیقات توسط این شورا همکاری لازم را بنمایند.<sup>۵</sup> شورای امنیت نیز پس از پایان تحقیقات، مراتب را به اعضا اطلاع می دهد. با این حال جمع آوری اطلاعات توسط اعضا و رسیدگی شورای امنیت زمان زیادی را می طلبد که با توجه به امکان مخفی کردن و از بین بردن مدارک توسط کشور خاطی و همچنین فشارهای سیاسی و وجود حق وتو در شورای امنیت، مقابله با نقض کنوانسیون مشکل به نظر می رسد.

بعد از سال ۱۹۷۲ اشکالات کنوانسیون تلاشهای زیادی جهت اصلاح آن انجام شد. این تلاشها در سالهای ۱۹۹۵-۲۰۰۱ به اوج خود رسید که طی آن پیش نویسی در رابطه با پروتکل بازبینی آماده شد اما ایالات متحده به بهانه ضعیف بودن و در واقع به دلیل تأثیر آن بر شرکتهای دارویی خود با آن مخالفت کرد. با این حال بعد از حمله سیاه زخم در سال ۲۰۰۱ در آمریکا، این کشور اصلاحاتی را در کنوانسیون پیشنهاد داد اما این برنامه های پیشنهادی در واقع چیزی جز تشویق کشورهای عضو جهت بهبود اقدامات مرتبط با سلامت عمومی و قوانین برای جلوگیری از ترور بیولوژیک نبود. (Fidler, 2008, p14)

<sup>۱</sup> کنوانسیون سلاحهای بیولوژیک ماده ۴.

<sup>۲</sup> parties agreed to facilitate, and have the right to participate in, the fullest possible exchange of equipment, materials and scientific and technological information for the use of bacteriological (biological) agents and toxins for peaceful purposes. Parties to the Convention in a position to do so shall also cooperate in contributing individually or together with other States or international organizations to the further development and application of scientific discoveries in the field of bacteriology(biology) for prevention of disease, or for other peaceful purposes

<sup>۳</sup> Final Declaration of the First Review Conference, Article X, available at [http://www.opbw.org/rev\\_cons/1rc/docs/final\\_dec/1RC\\_final\\_dec\\_E.pdf](http://www.opbw.org/rev_cons/1rc/docs/final_dec/1RC_final_dec_E.pdf).

<sup>۴</sup> Article V states : The States Parties to this Convention undertake to consult one another and to cooperate in solving any problems which may arise in relation to the objective of, or in the application of the provisions of, the Convention. Consultation and cooperation pursuant to this article may also be undertaken through appropriate international procedures within the framework of the United Nations and in accordance with its Charter.

<sup>۵</sup> Article VI states: (1) Any State Party to this Convention which finds that any other State Party is acting in breach of obligations deriving from the provisions of the Convention may lodge a complaint with the Security Council of the United Nations. Such a complaint should include all possible evidence confirming its validity, as well as a request for its consideration by the Security Council. (2) Each State Party to this Convention undertakes to cooperate in carrying out any investigation which the Security Council may initiate, in accordance with the provisions of the Charter of the United Nations, on the basis of the complaint received by the Council. The Security Council shall inform the States Parties to the Convention of the results of the investigation

در دومین کنفرانس بازنگری از کشورهای عضو خواسته شد سالانه گزارشی را حاوی اطلاعات لازم جهت اعتماد سازی تسلیم کنند. (Beard, 2007, p282) این امر در سومین کنفرانس بازنگری اصلاح شد<sup>۱</sup> و اکنون این گزارش باید حاوی اطلاعات و مسائل متنوعی باشد که به تمامی کشورهای عضو گزارش می شود. این گزارش باید اطلاعاتی در مورد آزمایشگاهها و مراکز تحقیقاتی، تحقیقات مربوط به دفاع بیولوژیک ملی و مبارزه با بیماریهای عفونی که از حالت عادی خارج می شوند و فعالیتهای گذشته تحقیقاتی تهاجمی و دفاعی بیولوژیکی باشد. آنها همچنین تشویق شده اند که نتایج تحقیقات بیولوژیک خود را که مستقیماً با کنوانسیون مرتبط است و قوانینی که در این رابطه وضع کرده اند و واکسنهای تولید شده را انتشار دهند.

کنفرانس بازنگری سوم در جهت کارا کردن این مکانیزم یک گروه موقت متخصصین دولتی<sup>۲</sup> را ایجاد کرد تا این اقدامات را از نظر تکنیکی و علمی بررسی کنند. اگرچه این بازنگری به صورت تئوری مشکل را تا حدودی حل کرد، اما در عمل تا کنون کشورها در جهت اجرای این اصلحیه تلاش زیادی نکرده اند و تا به امروز هیچ مورد نقضی توسط کشورهای عضو به شورای امنیت گزارش نشده است.

### ۳-۳. قطعنامه ۱۵۴۰ شورای امنیت سازمان ملل (۲۰۰۴)

در سال ۲۰۰۴ کوفی عنان دبیر کل وقت سازمان ملل بیان داشت که ما نیاز داریم که توجه دقیقتری به امنیت بیولوژیکی داشته باشیم و یک دفاع جهانی موثر علیه بیوتروریسم ایجاد کنیم. (Kalupa, 2017, p20) این اظهار، الهام بخش تصویب قطعنامه ۱۵۴۰ شورای امنیت در رابطه با سلاحهای بیولوژیک شد و با توجه به تهدیدات ناشی از پیشرفتهای دانش بیولوژیک و خطرات ناشی از استفاده ناروا از آن، شورای امنیت در سال ۲۰۰۴ بر اساس اختیارات خود طبق فصل هفتم منشور ملل متحد قطعنامه ۱۵۴۰ را صادر کرد.

قطعنامه ۱۵۴۰ شورای امنیت مستقیماً به پیشگیری از ترور بیولوژیک اشاره داشت و از تمامی اعضای سازمان ملل خواست که از کمک به بازیگران غیر دولتی در رابطه با سلاحهای بیولوژیک خودداری نموده و قوانین داخلی خود را به گونه ای اصلاح کنند که اشخاص و هر بازیگر غیردولتی از تولید، دستیابی، مالکیت، گسترش، حمل و نقل، انتقال یا استفاده از سلاحهای هسته ای، شیمیایی یا بیولوژیک و وسایل پرتاب آنها ممنوع شوند، به خصوص از نظر اهداف تروریستی و همچنین تلاشهایی که برای شرکت در هریک از فعالیتهای فوق انجام می گیرد، شرکت در آنها به عنوان یک همدست، کمک یا تأمین سرمایه آنها تلقی شود. این قطعنامه همچنین اعمالی را که دولتها باید انجام دهند تا تعهدات بین المللی خود شامل اقدامات مربوط به امنیت، حفاظت فیزیکی و کنترل مرزها را به انجام رسانند، تعیین می کند. (Merriam, 2014, p. 24-35)

این اولین سند بین المللی بود که به تملک سلاحهای کشتار جمعی توسط بازیگران غیر دولتی اشاره می کرد. قطعنامه ۱۵۴۰ تلاش می کرد تا تهدیدهایی که توسط اسناد بین المللی دیگر پوشش داده نشده بود را در برگیرد خصوصاً مواردی که به قاچاق غیر قانونی، ابزار انتقال و مواد اولیه مرتبط با سلاحهای هسته ای، شیمیایی و بیولوژیک مربوط می شد. قطعنامه از کشورها خواست که در زمینه جلوگیری از گسترش این موارد همکاری کنند و حمایت خود را از اسنادی که سابقاً بدین منظور ایجاد شده بود را اعلام کرد و اهمیت اجرای کامل آنها را توسط دولتها یادآور شد. موافقتنامه از کشورها خواست تا کمکهای لازم جهت ایجاد ظرفیتهای لازم را به اعضای که درخواست می کنند بنماید. در سال ۲۰۰۸ شورای امنیت از کمیته ۱۵۴۰ خواست که نقش فعالتری در برقرار ارتباط میان کشورهای درخواست کننده و کشورهای ارائه دهنده کمک، برقرار کند. در سال ۲۰۱۴، ۴۷ کشور و ۱۶ سازمان بین المللی نزد کمیته ۱۵۴۰ به عنوان ارائه دهندگان کمکهای لازم نام نویسی کردند. (Early, 2017, p96)

این قطعنامه نسبت به اسناد قبلی چند مزیت دارد:

الف - تمرکز بر بازیگران غیر دولتی،

ب- الزام آور بودن آن برای تمامی اعضا سازمان ملل،

ج- توجه دقیق به اقداماتی که دولتها باید در جهت پیشگیری از ترور بیولوژیک انجام دهند،

د- ایجاد نهادی جهت بازبینی همکاری کشورها.

<sup>1</sup>Third Review Conference of the States Parties to the Biological Weapons Convention, Geneva, Switz., Sept. 9-27 1991, Third Review Conference of the Parties to the Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on their Destruction, U.N. DOC. BWC/CONF.III/23, Final Document, Final Declaration.

<sup>2</sup> Ad Hoc Group of Governmental Experts

قطعنامه ۱۵۴۰ کمیته ای متشکل از نمایندگان اعضای شورای امنیت تشکیل داد تا بر اجرای قطعنامه توسط کشورها نظارت کند این نهاد کمیته شورای امنیت موسوم به کمیته ۱۵۴۰ است که گزارشات کشورها را در رابطه با اقدامات آنها پیرامون اجرایی کردن قطعنامه ۱۵۴۰ دریافت می کند. شورای امنیت مجوز این کمیته که نهاد فرعی شورا محسوب می شود را مرتباً تمدید نمود و نهایتاً در قطعنامه ۱۹۷۷ در سال ۲۰۱۱ مجوزی ۱۰ ساله برای این کمیته صادر شد. این کمیته چهار گروه کاری دارد که به نظارت و اجرای ملی، کمک، همکاری با سازمانهای بین المللی و شفافیت و تماس رسانه ای می پردازند. این کمیته گروهی از کارشناسان دارد و مطالبی را جهت اجرای بهتر قطعنامه منتشر می کند از جمله گزارشهای سالانه در مورد وضعیت اجرا، ماتریسهایی برای هر کشور عضو در مورد اقدامات اجرایی انجام شده، گردآوری عملکردهای اجرایی ملی و بین المللی موثر و پیشنهاد و درخواست برای کمک، گزارشات ملی، برنامه های عمل اجرایی ملی و فعالیتهای امدادی.<sup>۱</sup>

اگرچه این قطعنامه اشکالات اسنادی که پیش از این در رابطه با ترور بیولوژیک ایجاد شده بودند برطرف کرد اما بی عیب و نقص نبود. مشکلاتی که این قطعنامه در بر داشت را می توان بدین شکل خلاصه کرد:

الف- قطعنامه به بیولوژیک مصنوعی<sup>۲</sup> اشاره نکرده بود و از دولتها نخواست بود که درون مرزهای خود تحقیقات دوگانه در این رابطه که هم می تواند صلح آمیز باشد و هم جنگ طلبانه کنترل کنند و در واقع بیشتر روی مهار تمرکز کرده بود تا پیشگیری. (Kalupa, 2017, p 21) بنابراین اگرچه این قطعنامه می تواند مانع انتقال سلاحهای بیولوژیکی مصنوعی شود اما کنترل نسبت به تولید آن بستگی به اراده خود دولتها دارد که این امر نیازمند وجود دستورالعملهایی است که امنیت جامعه جهانی را تضمین کند.

ب- اگرچه قطعنامه استانداردهایی را وضع کرده بود اما در عمل دربرگیرنده انعطافهایی بود که دست دولتها را باز می گذاشت. به طور مثال قطعنامه به "اقدامات مناسب و موثر" اشاره می کند اما این اقدامات را تعریف نمی کند. از طرف دیگر اصرار دارد که دولتها قوانین مناسب را ایجاد کنند اما در رابطه با نحوه اجرای این قوانین سکوت می کند.

ج- قطعنامه در رابطه با کمیته ۱۵۴۰ بسیار محدود سخن می گوید و صرفاً بیان می دارد که باید از تمام اعضای شورای امنیت تشکیل گردد و با کمک کارشناسان در رابطه با اجرای قطعنامه گزارش دهد.<sup>۳</sup> اگرچه کنفرانسهای بازنگری به مرور این مشکل را حل می کنند اما بهتر بود اگر خود قطعنامه تکالیف کمیته را معین می کرد.

د- هر آنچه در قطعنامه ذکر شده اگرچه تأثیر به سزایی در مبارزه با ترور بیولوژیک داشته است اما صرفاً مربوط به بازارهای قانونی این عوامل است اما در رابطه با معاملات نامشروع عوامل بیولوژیک ناتوان است که این امر صرفاً با قوانین و کنوانسیون و قطعنامه حل نمی شود و نیازمند همکاریهای جدی بین المللی است تا دست بازیگران غیر دولتی را از این عوامل خطرناک دور نگه دارد.

#### ۴. سایر اسناد بین المللی مرتبط با ترور بیولوژیک

اسناد دیگری در جامعه بین المللی وجود دارند که اگرچه مستقیماً به ترور بیولوژیک مربوط نمی شوند، به طور غیر مستقیم بر فعالیتهای مرتبط با مبارزه با این معضل تأثیر دارند که مهمترین آنها عبارتند از:

#### ۴-۱. کنوانسیون مبارزه با بمب گذاریهای تروریستی ۱۹۹۷<sup>۴</sup> و پروتکل کنوانسیون مبارزه با فعالیتهای غیرقانونی علیه امنیت ناوبری دریایی ۲۰۰۵<sup>۵</sup>

کنوانسیون مبارزه با بمب گذاریهای تروریستی، استفاده غیر قانونی و بین المللی از ابزارهای انفجاری و دیگر ابزار کشنده در مکانهای عمومی با قصد کشتن یا ایجاد صدمات جدی و یا تخریب وسیع چنین مکانهایی را از جمله عوامل بیولوژیک، جرم می شمرد.<sup>۶</sup> پروتکل کنوانسیون مبارزه با فعالیتهای غیرقانونی علیه امنیت ناوبری دریایی، انتقال سلاحهای کشتار جمعی از جمله سلاحهای بیولوژیک را جرم تلقی می کند.

<sup>1</sup> United Nations, The International Legal Framework against Chemical, Biological, Radiological and Nuclear Terrorism October 2016 available at [https://www.unodc.org/documents/terrorism/for%20web%20stories/1-WS%20CBRN%206%20modules/CBRN\\_module\\_-\\_E.pdf](https://www.unodc.org/documents/terrorism/for%20web%20stories/1-WS%20CBRN%206%20modules/CBRN_module_-_E.pdf), last time visited on 30/4/2018

<sup>۲</sup> Synthetic biology - بیولوژی مصنوعی به طراحی و ساخت بخشها، ابزار و سیستم های جدید زیستی و یا طراحی مجدد سیستم های بیولوژیکی طبیعی موجود گفته می شود.

<sup>3</sup> UNSCR Resolution 1540, Article 4.

<sup>4</sup> 1997 International Convention for the Suppression of Terrorist Bombings

<sup>5</sup> 2005 Protocol to the Convention for the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Maritime Navigation

<sup>6</sup> Terrorist Bombing Convention, Article 1.

#### ۴-۲. کنوانسیون پکن برای مبارزه با فعالیتهای غیر قانونی مرتبط با هوانوردی بین المللی<sup>۱</sup>

این سند انتقال سلاحهای کشتار جعی از طریق هوانوردی بین المللی منع می کند. این کنوانسیون اصل "استرداد کن یا محاکمه کن"<sup>۲</sup> را در رابطه با مجرمین اعمال می کند که دست کشورها را برای مجازات آنها باز می گذارد و این نشان دهنده اهمیت این جرم است.

---

<sup>۱</sup> 2010 Beijing Convention on the Suppression of Unlawful Acts Relating to International Civil Aviation

<sup>۲</sup> "aut dedere aut judicare" principal

## ۵- بحث و نتیجه گیری

علی رغم وجود اسناد مذکور در رابطه با ترور بیولوژیک، به علت وجود خلاء هایی در تمامی این اسناد و همچنین پیشرفت علم و تحول مستمر روشهای ارتکاب بیه تروریسم، هراس از رویداد آن همچنان وجود دارد. از جمله نقایص این اسناد فقدان یک تعریف کامل و جامع است که در برگیرنده یک لیست معین از عوامل ممنوعه و مقدار آنها باشد. بدون وجود یک تعریف جامع از ترور بیولوژیک که بر اساس آن دولتها و بازیگران غیر دولتی از این امر منع شوند، سوء استفاده از خلاء های موجود، امکان امحاء این جرم را از بین می برد. چاره کار در ارائه یک تعریف چند لایه از ترور بیولوژیک است که علاوه بر تعریف دقیق ترور بیولوژیک، یک لیست جامع از عوامل ممنوعه و تعیین مقدار مجاز ی که برای استفاده های صلح آمیز لازم است خواهد بود. بدین ترتیب در صورتی که کشوری بیش از مقدار تعیین شده در اختیار داشته باشد مسئول خواهد بود. طبیعتاً این لیست باید مرتباً به روز شود تا بتواند عوامل جدیدی را که با توجه به پیشرفت علم یافت می شوند، در بر گیرد. ایراد دیگری که بر اسناد فوق وارد است عدم وجود یک مکانیزم بازبینی دقیق است که در صورت پنهان بودن عملیات دولتها و بازیگران غیر دولتی، موجبات بی کیفر ماندن اعمالشان را فراهم می آورد. علت این فقدان، ملاحظات خاص سیاسی است که از جانب کشورهای قدرتمند ابراز می شود. ایالات متحده یکی از این کشورهاست که دلیل خود را مشکل بودن بازرسی فعالیتهای بیولوژیکی کشورها بدون یاری خود آنها ابراز می کند. اما علت اصلی این امر مخالفت صنایع دارویی این کشور است که نگران اسرار تجاری و جاسوسی صنعتی هستند و معتقدند که دادن اجازه بازبینی اسرار تجاری آنها را افشا خواهد کرد. به هر حال مشکلات عملی نیز در رابطه با بازبینی وجود دارد که علت اصلی آن این است که در رابطه با برخی از آنها مقدار کمی برای ارتکاب ترور بیولوژیک کفایت می کند. اگرچه ایجاد کمیته ۱۵۴۰ تلاش خوبی در این رابطه بود اما کافی نبود. اختیارات این کمیته محدود است و یکی از راههای حل مشکل فقدان مکانیزم بازبینی می تواند افزایش صلاحیت این کمیته باشد تا بتواند به دقت تحول سلاحهای بیولوژیک را در کشورها رصد کند و صحت گزارشات آنان را بیازماید. البته این امر نیاز به قدرت اجرایی دارد که خود نشان از خلاء دیگری در اسناد مذکور دارد. در هیچ یک از اسناد، قدرت اجرایی جهت اعمال فشار علیه کشورها وجود ندارد. این قدرت اجرایی می تواند خود شورای امنیت باشد که متأسفانه به علت زمینه های سیاسی ممکن است به درستی عمل نکند.

عدم وجود قاعده و حتی راهنما و دستورالعمل در رابطه با کنترل و مبارزه با تولید و اشاعه بیولوژی مصنوعی از مشکلات دیگر اسناد حاضر است که احتمالاً می تواند با ارائه چنین دستورالعملی از جانب شورای امنیت و تصویب قوانین متناسب با آن دستورالعمل ها در حقوق داخلی کشورها حل شود. با توجه به اینکه استفاده از بیولوژی مصنوعی در آینده در ترور بیولوژیک اهمیت بسیار زیادی خواهد یافت توجه به این امر از جانب جامعه جهانی بسیار ضروری است. البته قوانین و مقررات در این رابطه باید با دقت تنظیم شوند تا راه را بر روی استفاده از پتانسیلهای صلح آمیز این دانش نبندند که این امر رابطه نزدیک میان قانونگذاران و دانشمندان را می طلبد.

بنابراین با قاطعیت می توان ابراز کرد که اگرچه تلاشهایی در رابطه با پیشگیری از استفاده سلاحهای بیولوژیک توسط دولتها و بازیگران غیر دولتی انجام گرفته است اما هیچ یک از این تلاشها کافی نبوده است و ملاحظات سیاسی و منفعت طلبی برخی کشورهای قدرتمند موجب ناکارآمد بودن اسناد مربوطه گردیده است. وجود این اسناد تنها یک مولفه برای مبارزه با این جرم است. سیاستها و قوانین داخلی کشورها نقش موثری در پیشگیری از بروز ترورهای بیولوژیک دارد. لازمه مبارزه با ترور بیولوژیک همکاری قاطعانه تمامی کشورها با این دیدگاه است که اگر جنگ بیولوژیک روی دهد تمامی دنیا دچار خسران خواهد شد و تنها یک کشور را تباه نخواهد کرد.

## فهرست منابع

### منابع فارسی

#### مقالات

- ۱- خسروی بهرام، جنگ افزارهای بیولوژیک، مجله علمی ابن سینا / اداره بهداشت و درمان نهجا، سال دوازدهم، شماره چهارم، زمستان ۱۳۸۸، مسلسل ۳۴.
- ۲- شاه حسینی محمد حسن، بیوتروریسم: شبج جنگهای بیولوژیک، مجله طب نظامی، زمستان ۱۳۸۰، شماره ۳(۴).
- ۳- مرادی پشت دربندی، بیوتروریسم و راهکارهای مقابله با آن با نگاهی به موازین حقوق بین الملل، مجله مطالعات علوم سیاسی، حقوق و فقه، دوره ۲، شماره ۴/۱، زمستان ۱۳۹۵.

### منابع انگلیسی

#### Books

- 1-Fidler David P. & Gostin Lawrence O., 2008, Biosecurity in the Global Age: Biological Weapons, Public Health, and the Rule of Law, Stanford Law Books.
- 2-Kelman Barry, 2007, Bioviolence: Preventing Biological Terror and Crime (Cambridge University Press), Available at <https://wwwnc.cdc.gov/eid/article/14/2/pdfs/07-1381.pdf>, last visited on 1/5/2018

#### Articles

- 1-Ambroziak, R., Ambroziak, S., Katulski, R., et al. (2016), "Bioterrorism - Characteristics and Possibilities of Prevention", Scientific Journal of Polish Naval Academy, 204(1).
- 2-Berg. 2004. "Terrorism: The New International Challenge (paper presented at the public workshop, How Should Fiji Respond to the Threat of Terrorism?", Citizens' Constitutional Forum and the Fiji Human Rights Commission, 17 July 2004, Suva, Fiji).
- 3-Department Of Health and human Services, Center For Disease Control And Prevention, February 2006 "Terrorism Overview".
- 4-Early Brayan R. and others, 2017, "Global governance at the energy-security nexus: Lessons from UNSCR 1540", Energy Research & Social Science 24.
- 5-Jack M. Beard, 2007, "The Shortcoming of Indeterminacy in Arms Control Regimes: The Case of the Biological Weapons Convention", 101 AM. J. INT'L L. 271, 279.
- 6-Kalupa, Nicole H., 2017 "Black Biology: Genetic Engineering, the Future of Bioterrorism, and the Need for Greater International and Community Regulation of Synthetic Biology", Wisconsin International Law Journal.
- 7-Merriam Eric, 2014, "The International Legal Regime Affecting Bioterrorism Prevention", 3 NAT'L SECURITY L.J. 1, 6.
- 8-P. Richards Edward and others, SUMMER 2002, "Bioterrorism and the Use of Fear in Public Health", THE URBAN LAWYER VOL. 34, NO. 3.
- 9-United Nations, October 2016, "The International Legal Framework against Chemical, Biological, Radiological and Nuclear Terrorism", available at [https://www.unodc.org/documents/terrorism/for%20web%20stories/1-WIS%20CBRN%206%20modules/CBRN\\_module\\_-\\_E.pdf](https://www.unodc.org/documents/terrorism/for%20web%20stories/1-WIS%20CBRN%206%20modules/CBRN_module_-_E.pdf)

#### Documents

- 1-1997ernational Convention for the Suppression of Terrorist Bombings
- 2-2005tocol to the Convention for the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Maritime Navigation
- 3-2010jing Convention on the Suppression of Unlawful Acts Relating to International Civil Aviation
- 4-Convention Respecting the Laws and Customs of War on Land, Oct. 18, 1907, 36 Stat. 2277, 205 Consol. T.S. 277, Annex art. 23.
- 5-Declaration on the Use of Projectiles the Object of Which is the Diffusion of Asphyxiating or Deleterious Gases, July 29, 1899, 32 Stat. 1803, 187 Consol.
- 6-Declaration on the Use of Projectiles the Object of Which is the Diffusion of Asphyxiating or Deleterious Gases, Jul. 29, 1899.
- 7-Final Declaration of the First Review Conference, Article X, available at [http://www.opbw.org/rev\\_cons/1rc/docs/final\\_dec/1RC\\_final\\_dec\\_E.pdf](http://www.opbw.org/rev_cons/1rc/docs/final_dec/1RC_final_dec_E.pdf).

8-of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on their Destruction, U.N. DOC. BWC/CONF.III/23, Final Document, Final Declaration.

9-President Richard M. Nixon, Statement on Chemical and Biological Defense Policies and Programs, 1969 PUB. PAPERS 461 (Nov. 25, 1969).

10-The 1925 Geneva Protocol to for the Prohibition of the Use in War of Asphyxiating, Poisonous or other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare

11-The Hague Conventions 1899 and 1907

12-The Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on their Destruction( 1972)

13-Third Review Conference of the States Parties to the Biological Weapons Convention, Geneva, Switz., Sept. 9-27 1991, Third Review Conference of the Parties to the Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling

14-UNSCR Resolution 1540

### **Web sites**

1-<http://disarmament.un.org/treaties>, last seen 5/5/2018.